

Г. А. Дивнич

кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри іноземної філології
Національного університету «Чернігівська політехніка»

ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЗАДЛЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Кризова ситуація розвитку України посилює потребу у розвитку соціального підприємництва, яке здатне сприяти у вирішенні нагальних соціальних проблем, паралельно покращуючи економічну ситуацію у державі. Водночас, питання державного регулювання соціальних підприємств та інструментів підтримки їх розвитку залишається відкритим.

У даній роботі розглядається європейський досвід розвитку соціального підприємництва з його успіхами та недоліками та робляться висновки щодо можливого шляху адаптації цього досвіду до реалій нашої держави. У статті підкреслюється важливість публічно-приватного партнерства для розвитку соціального підприємництва, яке передбачає залучення органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських об'єднань та бізнесу у єдиній екосистемі.

Серед важливих функцій даного партнерства виділено: розробку та впровадження законодавства у сфері соціального підприємництва що буде націлене на сприяння даній діяльності, лобіювання інтересів соціальних підприємств, інформування громадськості щодо діяльності соціальних підприємств, створення попиту на товари та послуги соціальних підприємств, консультування та партнерська підтримка, мережування, залучення робочої сили та ін. При цьому, стверджується що децентралізований підхід до впровадження державної політики підтримки соціального підприємництва, де основні державні повноваження покладені на органи місцевого самоврядування, найбільше відповідає позитивному європейському досвіду та потребам нашої держави в умовах реформи децентралізації.

Окрім того, виділено ключові механізми підтримки соціального підприємництва в Україні, а саме: правовий, економічний, інформаційний, мотиваційний. Зазначено, що на шляху розвитку соціального підприємництва в Україні стоїть низка перешкод, але саме спільні зусилля держави, громади та бізнесу здатні створити сприятливі умови, які пришвидшать розвиток соціального підприємництва задля післявоєнного відновлення України.

Ключові слова: децентралізація, органи місцевого самоуправління, територіальні громади, бізнес, суспільство, законодавство, суспільна користь, післявоєнне відновлення.

Постановка проблеми. Статистична організація Європейської Комісії Евростат у своєму звіті від 2020 року «Соціальні підприємства та їх екосистеми в Європі – Порівняльний узагальнюючий звіт» зазначає, що 16 країн ЄС прийняли нове законодавство протягом останнього десятиліття щоб стимулювати соціальне підприємництво (СП), а 11 країн створили чітку політику підтримки його розвитку. Серед причин уваги європейських держав до СП вказуються такі його переваги як: створення робочих місць; привнесення інновацій в соціальне забезпечення; надання можливості громадянам брати участь в економічному житті та допомога демографічному, зеленому та цифровому переходу, не залишаючи нікого позаду [1, с. 5]. Таким

чином, підкреслюється не лише переваги даної форми економічної діяльності для забезпечення існуючих соціальних потреб громади, але і інклюзивний характер даних організацій як таких що інкорпорують часто малозахищенні групи населення, або соціальні групи які потребують підтримки.

Зважаючи на особливості економіки України у теперішній час, як то: різке падіння валового внутрішнього продукту, фізичне руйнування великої кількості підприємств, значні масштаби зовнішньої міграції робочої сили, втрата її інтелектуального та фізичного потенціалу, обмежені можливості інвестування в економіку [2; 3] та поява нових малозахищених груп населення або соціальних груп з особливими потреба-

ми (внутрішньо переміщені особи, тимчасово переміщені особи, ветерани, особи що втратили житло, та ін.), нашій державі також необхідно звернути особливу увагу на розвиток СП для післявоєнного відновлення України.

На сьогодні, в Україні СП діють в межах малого та середнього бізнесу, що прагнуть фінансової стабільності через покращення його конкурентоспроможності. Однак, це можливо досягнути лише завдяки залученню висококваліфікованого персоналу, якого наразі, через вище зазначені причини, не вистачає [4]. На нашу думку, подолати цю невідповідність у післявоєнному відновленні України можливо за рахунок розвитку ветеранського СП, або СП із широким залученням колишніх військовослужбовців у якості робочої сили, які після завершення військових дій у великій кількості будуть повертатися до цивільного життя. При цьому, дана місія неможлива без підтримки цього процесу державою та територіальними громадами, які набувають усе більших повноважень та впливу завдяки реформі децентралізації.

Відтак, актуальним питанням постає розробка механізмів розвитку публічно-приватного партнерства задля підтримки ветеранського СП в Україні для її післявоєнного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Європейські дослідження показують, що роль і потенціал СП тісно пов'язані з місцевими громадами та стейкхолдерами, які бажають взаємодіяти з СП для вирішення спільних проблем. Попри невизначеність і, іноді, недостатню ефективність національної державної політики, роль місцевих органів самоуправління у підтримці СП в місцевому контексті зросла в багатьох країнах-членах ЄС з 2015 року. Нові та триваючі процеси децентралізації в наданні соціальних послуг створили і, ймовірно, ще створять муніципалітетам унікальну можливість підтримувати СП на місцевому рівні (наприклад, у Данії та Швеції). У Нідерландах зростання СП пов'язане з низкою державних завдань, які нещодавно перейшли від національного уряду до місцевих органів влади, які все більше бачать цінність співпраці з СП для вирішення численних проблем [1, с. 138].

Євростат передбачає, що передача деяких повноважень муніципалітетам у Португалії може сприяти сценарію, за яким СП будуть брати участь у місцевих угодах соціального розвитку з місцевою владою та малими і середніми підприємствами (МСП). У Сполученому

Королівстві деякі міста (наприклад, Роттерхем і Престон) і округи (наприклад, Корнуолл) надають приклади інтенсивної підтримки та консультаційних послуг, частково пов'язаних із цільовими фондами ЄС, тоді як у Чеській Республіці деякі муніципалітети та регіональні органи влади зробили внесок у розвиток СП, виступаючи клієнтами їхніх продуктів і послуг через відповідальні державні закупівлі. Порівняно з національними схемами, місцеві органи влади загалом більш схильні експериментувати з інноваційними методами взаємодії та підтримки [1, с. 138–139]. Прикладом даної тенденції є Квебек, де загальноприйнятою практикою є консорціуми багатьох стейкхолдерів СП і державних адміністрацій: стейкхолдери з громади беруть на себе ініціативу для обговорення та прийняття рішення про те, які потреби громади мають бути предметом державних закупівель [1, с. 145].

Залучення громадян також сприяє здатності СП самоорганізовуватися та створювати мережі для цілей лобіювання, координації та поширення свого досвіду. Ця динаміка особливо поширена там, де існує сильна традиція соціальної економіки та/або третього сектору, щоб прокласти шлях для появи нових СП та/або трансформації існуючих організацій у соціальні підприємства [1, с. 43]. Мережі відіграють важливу роль як стратегія, за допомогою якої СП досягають успіху у відтворенні їх інноваційних моделей та у задоволенні зростаючого попиту на послуги, які вони надають. Аналітичні дані демонструють, що основні ролі мереж полягають у покращенні визнання та обізнаності суспільства про СП; адвокації та інформуванні розробників політик; сприяння взаємному навчанню та обміну; та наданні послуг своїм членам [1, с. 50].

Водночас, не в усіх європейських країнах прослідковується така позитивна динаміка. Приклади ускладненого розвитку СП включають Чехію, Угорщину та Словаччину, де цінності співпраці та соціальної справедливості були дискредитовані під час соціалізму, а низький рівень довіри, соціальної свідомості, активності та слабкі підприємницькі навички ставлять під загрозу здатність громадян до самоорганізації. У Греції відсутність традиції співпраці також вважають важливою перешкодою для розвитку СП. У Чехії, Естонії, Латвії, Польщі та Словаччині індивідуалізм, як правило, переважає взаємодопомогу та домінує над колективним способом вирішення соціальних та екологічних

проблем. Поширена індивідуалістична культура приписується неоліберальній ідеології, яка досі переважала як реакція на комуністичну планову економіку [1, с. 43–44].

Таким чином, на розвиток СП в Європі з однієї сторони впливають механізми публічно-приватного партнерства, з органами місцевого самоврядування як провідними інституціями державного впливу на СП, а з іншої – досвід попередньої економічної діяльності та соціальної організації.

З цієї точки зору, ми також маємо негативний досвід попереднього економічного розвитку у складі СРСР та низький рівень довіри у середині суспільства та між громадою і владою, що може мати негативний вплив на розвиток СП. До негативних факторів розвитку СП в Україні дослідники також відносять: проблеми доступу до джерел додаткового фінансування, непрозорий їх розподіл, зловживання самих суб'єктів підприємницької діяльності, недостатня державна підтримка тощо. Як вбачається, така проблематика витікає не лише з точкових вад економічної системи суспільства, а зі спотвореної реалізації соціальної функції держави в цілому [5, с. 52]. При цьому, науковці звертають увагу на те, що не зважаючи на складні умови функціонування більшості установ та організацій в Україні під час воєнного стану, наразі здійснюються певні заходи з фінансової та організаційно-інформаційної підтримки вітчизняного СП з боку держави, вітчизняних та міжнародних організацій, що сприяє позитивним тенденціям у даному питанні [6]. У низці робіт підкреслюється також значимість розвитку СП в Україні зважаючи на велику кількість внутрішньо пере-

міщених осіб, зруйнованих підприємств, осіб, які потребують додаткового грошового забезпечення, дефіциту в бюджеті та інших проблем спричинених військовою агресією Росії [6; 7].

Метою даної роботи є визначити механізми розвитку публічно-приватного партнерства та залучення територіальних громад до розвитку ветеранського СП в Україні.

Виклад основного матеріалу. Проаналізувавши європейський досвід, можемо стверджувати, що публічно-приватне партнерство та залученість громад до розвитку СП у Європі відбувається на декількох рівнях, як представлено в Таблиці 1.

В Україні, залученість органів місцевого самоуправління та інших стейкхолдерів до підтримки СП ускладнено декількома факторами, основним з яких є відсутність у законодавстві України ні легального визначення СП, ані встановленого порядку його здійснення. Наразі СП регламентується у рамках правових приписів щодо здійснення підприємницької діяльності у загальному розумінні [8, с. 91]. Відповідно, розробка та затвердження відповідного законодавства та механізмів державного управління у сфері СП є нагальним питанням найближчого майбутнього [9; 10]. Перевагою нашої держави у цьому питанні є можливість врахування вже існуючого досвіду європейських країн та його адаптації до українських реалій, адже новоутворені об'єднані територіальні громади цілком можуть стати аналогами європейських муніципалітетів та виступити потужним інструментом розбудови публічно-приватного партнерства задля розвитку як СП, так і місцевого бізнесу загалом задля покращення і економічної, і соці-

Таблиця 1

Публічно-приватне партнерство задля розвитку СП в Європі

Рівень	Функції
Органи місцевого самоврядування	<ul style="list-style-type: none"> • впровадження політик підтримки СП • реалізація управлінських та фінансових механізмів підтримки СП • консультування СП • визначення пріоритетів підтримки СП • замовлення товарів і послуг СП
Громадські об'єднання	<ul style="list-style-type: none"> • партнерська підтримка • інформування громадськості
Бізнес	<ul style="list-style-type: none"> • партнерська підтримка • конкуренція як фактор розвитку
Інші СП	<ul style="list-style-type: none"> • партнерська підтримка • мережування • лобіювання інтересів • взаємне навчання
Громадяни	<ul style="list-style-type: none"> • замовлення товарів і послуг СП • залученість у якості робочої сили

Джерело: авторська розробка на основі матеріалів [Eurostat]

альної складової життя в Україні. Таким чином, на теперішньому етапі важливою є розробка нормативно-правових актів, які чітко регламентуватимуть механізми державного управління СП з фокусом на повноваження місцевого самоврядування.

Водночас, робота органів місцевого самоврядування, як представлено у Таблиці 1, має включати декілька аспектів: інформаційну підтримку аби просувати СП серед місцевої громади та на державному, міжнародному рівні; консультування підприємців щодо особливостей реалізації СП; лобіювання програм державної фінансової підтримки нових СП; залучення експертної підтримки для СП яким необхідна консультація щодо їх економічної діяльності/маркетингової стратегії/пошуку партнерів/визначення цільової аудиторії тощо.

Не менш важливим є розвиток партнерства громадського сектору з підприємствами. Саме громадські організації (ГО) та об'єднання можуть стати потужним ресурсом для підтримки СП. Власне, ті приклади СП, які наразі існують в Україні, часто є результатами діяльності громадських об'єднань: громадський ресторан Urban Space – заснований за ініціативи громадської платформи «Тепле Місто», Veterano Pizza – заснована ініціатором громадської ветеранської організації; лабораторія ресайклу Re:laboratory – заснована членом громадської організації «Д.О.М.48.24», підприємство Green Bean Bag – ініціатива ГО «Зелена Коробка» тощо. Цьому є декілька причин: по-перше, громадські об'єднання створюються перш за все через якусь соціальну проблему або для підтримки власної громади, а отже соціальна спря-

мованість закладена в їх діяльність з самого початку; по-друге, діяльність ГО не може обходитись без залучення фінансів для досягнення її місії, що вимагає або постійного залучення грантових коштів, коштів громади та бізнесу, або відкриття власної справи для отримання цих надходжень; по-третє, у більшості ГО вибудовується чітка структура керівництва та розподілу ролей, як то керівник, бухгалтер, юрист, проєктний менеджер і т.д., що створює кадрову платформу для відкриття СП.

Таким чином, за умови наявної державної політики підтримки СП та унормованої законодавчої бази, існуючі ГО можуть дати потужний поштовх до розвитку СП в Україні власне використовуючи свій досвід діяльності та наявний людський капітал.

З іншої сторони, ГО які не прагнуть до підприємницької діяльності, залишаються важливим хабом ідей, людей та інших ресурсів для нових СП у якості партнера. Наприклад, відоме СП «Львівська свічкова мануфактура» співпраці із ГО «Народна допомога», підтримує жінок з кризового центру, дає їм місце для праці у майстерні, а також надає фінансову підтримку для поточних витрат Жіночого центру.

Звісно, розглядати механізми підтримки СП через публічно-приватне партнерство неможливо без врахування ролі бізнесу. Саме бізнес-підприємства можуть підтримати СП у їх економічній діяльності або як консультанти, або як партнери що беруть на себе частину робіт з виготовлення товарів чи надання послуг в рамках своєї діяльності як соціально-відповідального бізнесу. Однак, така взаємодія не може ґрунтуватися виключно на особистій іні-

Таблиця 2

Механізми підтримки СП в Україні

№	Механізми	Зміст	Залучені сторони
1	Правовий	<ul style="list-style-type: none"> • нормативне регулювання СП, яке враховує особливості діяльності СП • законодавче забезпечення державних пільг та інших інструментів підтримки СП • лобіювання інтересів СП 	<ul style="list-style-type: none"> • органи державної влади • органи місцевого самоуправління
2	Економічний	<ul style="list-style-type: none"> • державні програми фінансової підтримки СП • замовлення товарів/послуг СП місцевими громадами • партнерська підтримка економічної діяльності (мережування) 	<ul style="list-style-type: none"> • органи державної влади • органи місцевого самоуправління • громадські об'єднання • інші СП • бізнес
3	Інформаційний	<ul style="list-style-type: none"> • просування товарів/послуг СП на місцевому, національному та міжнародному ринках • консультування, навчання СП 	<ul style="list-style-type: none"> • органи місцевого самоуправління • громадські об'єднання • інші СП • бізнес
4	Мотиваційний	<ul style="list-style-type: none"> • система пільг та програм державної підтримки СП 	<ul style="list-style-type: none"> • органи державної влади • органи місцевого самоуправління

Джерело: розробка автора

ціативі власників бізнесу. Враховуючи складну економічну ситуацію в країні, важливу роль може відігравати політика надання пільг і допомог [11, с. 69] підприємствам, які активно долучаються до діяльності СП. Як приклад, маємо американський досвід де компанія може бути звільнена від податку на прибуток, якщо здійснює пожертвування в культуру, науку чи охорону здоров'я, а в інструкціях Федерального суду США існує норма про зменшення або й повну відміну штрафів для компаній, які реалізують ефективні соціальні ініціативи [12, с. 107].

З початку 2020 року в Україні діє Концепція реалізації державної політики у сфері розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року, що передбачає заохочення з боку держави суб'єктів господарювання, які під час своєї діяльності дотримуватися міжнародних стандартів та принципів відповідального ведення бізнесу. Серед результатів її виконання зазначено створення сприятливих правових, фінансових та організаційних умов для розвитку соціально відповідального бізнесу [13]. Однак яким шляхом це бу досягнуто поки не зрозуміло.

Таким чином, можна виділити наступні механізми підтримки СП (див. Таблиця 2).

Висновки і пропозиції. Отже, публічно-приватне партнерство є важливим елементом розвитку соціального підприємництва, про що свідчить досвід наших західних країн-партнерів. Цей інструмент включає взаємодію органів державної влади, місцевого самоврядування, громадського сектору та бізнесу задля створення сприятливого середовища для розвитку соціального підприємництва через: чітке та зрозуміле нормативне регулювання діяльності СП, створення державної системи пільг для СП та соціально-відповідального бізнесу, інформаційної, навчальної та ресурсної підтримки СП. Затверджена Кабінетом Міністрів України «Концепція реалізації державної політики у сфері розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року» свідчить про наявність державної політики підтримки соціально відповідального бізнесу та створює передумови розвитку необхідного законодавства та механізмів державної підтримки соціальних підприємств. Водночас, саме органи місцевого самоврядування та місцеві громади нестимуть значну відповідальність за ефективну реалізацію цієї державної політики та створення сприятливого середови-

ща для розвитку соціального підприємництва на місцях, яке базуватиметься на відкритості, довірі та партнерстві.

Список використаної літератури:

1. Social enterprises and their ecosystems in Europe – Comparative synthesis report. *Eurostat*. European Union, 2020. 192 p. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8274>
2. Маршавін Ю.М., Кицак Т.Г., & Кирилук В.В. Посилення конкурентоспроможності ринку праці України в нових соціально-економічних реаліях. *Економіка та суспільство*. 2022 (40). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-2>
3. Штундер І.О. Ринок праці України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022 (40). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-22>
4. Богацька Н.М. Вплив ринку праці на конкурентоспроможність соціального підприємства. *Економіка та суспільство*. 2022 (43). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-1>
5. Михайліна Т.В., Мозговая Н.А. Соціальна функція держави та соціальне підприємництво: аспекти співвідношення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022 (70). С. 48–52. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.7>
6. Ачкасова, О. В. Розвиток соціального підприємництва в Україні в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022 (37). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-40>
7. Белов Д.М, Росул Н.О. Соціальне підприємництво в механізмі реалізації конституційних прав та свобод людини та громадянина. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022 (5). С. 154–157. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.27>
8. Мозговая Н. А. Розвиток соціального підприємництва як один із чинників поствоєнного відновлення України. *Редакційна колегія*. 2022 (90). С. 90–93.
9. Verbytska A.V. Prerequisites for the development of democratic governance in the field of social entrepreneurship. *Економіка та суспільство*. 2022 (43). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-31>.
10. Феномен соціального підприємництва в умовах сучасних викликів : колективна монографія / Ревко А.М., Вербицька А.В., Нагорна Н.С., Дивнич Г.А., Максьом К.В., Гапон К.С. / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Ревко. Житомир : ТОВ «Видавничий дім “Бук-Друк”», 2022. 132 с.
11. Червінська Л., Червінська Т. Механізм публічного адміністрування у сфері розбудови

- соціальної відповідальності бізнесу. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2021 (1 (60)). С. 61–69. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2021-1\(60\)-10](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2021-1(60)-10)
12. Клименко І. М. Моделі державного регулювання корпоративної соціальної відповідальності. *Вісник НАДУ. Серія «Державне управління»*. 2019 (4). С. 105–112. DOI: [https://doi.org/10.36030/2310-2837-4\(95\)-2019-105-112](https://doi.org/10.36030/2310-2837-4(95)-2019-105-112)
13. Концепція реалізації державної політики у сфері розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text>

Dyvnych H. A. Public-private partnership for the development of social entrepreneurship in Ukraine

The crisis situation of the development of Ukraine increases the need for the development of social entrepreneurship, which can contribute to the solution of urgent social problems, while simultaneously improving the economic situation in the country. At the same time, the issue of state regulation of social enterprises and tools to support their development remains open.

This work examines the European experience of social entrepreneurship development with its successes and shortcomings, and draws conclusions regarding the possible way of adapting this experience to the realities of our country. The article emphasizes the importance of public-private partnership for the development of social entrepreneurship, which includes the involvement of state authorities, local self-government, public associations and business in a single ecosystem.

Among the important functions of this partnership are: the development and implementation of legislation in the field of social entrepreneurship that will be aimed at promoting this activity, lobbying the interests of social enterprises, informing the public about the activities of social enterprises, creating demand for goods and services of social enterprises, consulting and partner support, networking, labour force involvement, etc. At the same time, it is argued that the decentralized approach to the implementation of the state policy of supporting social entrepreneurship, where the main state powers are vested in local self-government bodies, is most in line with the positive European experience and the needs of our state in terms of decentralization reform.

In addition, key mechanisms for supporting social entrepreneurship in Ukraine are highlighted, namely: legal, economic, informational, and motivational. It is noted that there are a number of obstacles on the way to the development of social entrepreneurship in Ukraine, but it is the joint efforts of the state, community and business that can create favourable conditions that will accelerate the development of social entrepreneurship for the post-war recovery of Ukraine.

Key words: decentralization, local self-government bodies, territorial communities, business, society, legislation, public benefit, post-war recovery.